

بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر قانون‌گریزی جوانان در ایران (مطالعه موردی: شهر سبزوار)

دکتر سیف‌اله سیف‌اللهی^۱

اعظم فرهود فر^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲۵

چکیده

زندگی اجتماعی انسان به وسیله قواعد و هنجارهای اجتماعی تنظیم می‌شود و آن‌چه همکاری بشری یا نظم اجتماعی را امکان‌پذیر می‌سازد نظامی از الگوهای رفتاری است که همه افراد متعلق به یک فرهنگ در آن سهیم هستند. هرگاه فرآیند اجتماعی شدن به درستی صورت نگیرد و نظارت اجتماعی نقش خود را به طور مؤثر ایفاء نکند جامعه با اشکالی از قانون‌گریزی مواجه خواهد شد که در حد وسیع‌تر نظم اجتماعی را به خطر می‌اندازد. در جامعه‌ی ما با توجه به جوان بودن ساختار جمعیتی کشور قانون‌گریزی یکی از موضوعات روز کشور ماست چرا که جوانان به علت خصوصیات و ویژگی‌های خاصی دارند بیشتر از سایر اقشار جامعه مستعد کج‌روی و انحراف از هنجارهای جامعه هستند جوانان به علت آرمان‌گرا بودن، تحول‌خواه بودن و نوگرا بودنشان بیشتر در طلب ایجاد تغییر و دگرگونی هستند و لذا ممکن است در این تحول و دگرگونی دچار انحراف و کج‌روی از عرف و هنجارهایی مورد تأیید جامعه شوند. هدف اساسی این پژوهش، قانون‌گریزی جوانان شهر سبزوار و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن است. این پژوهش به شیوه‌ی اسنادی و پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسش‌نامه بر روی ۲۰۰ نفر از جوانان (۲۹-۲۰) سال شهر سبزوار اجرا شد.

در این پژوهش با استفاده از نظریه کارکردگرایی ساختاری پارسنز و رویکرد دکتر سیف‌اللهی شاخص‌ها و فرضیه‌ها ساخته شد و مدل تحلیلی تحقیق بر اساس این نظریه‌ها طراحی گردید. بر اساس این چارچوب نظری، هر نظام اجتماعی داری چند رکن اساسی می‌باشد. (۱) عنصر فرهنگی (۲) عنصر مدیریتی (۳) عنصر اقتصادی (۴) عنصر جمعیتی (۵) عنصر جغرافیایی.

^۱ - عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

^۲ - دانش‌آموخته رشته جامعه‌شناسی مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که میزان قانون‌گریزی جوانان در حال افزایش است و در این میان هر چند عناصر فردی و مدیریتی با قانون‌گریزی مؤثر بوده‌اند اما عنصر فرهنگی مهم‌ترین عامل مؤثر بر قانون‌گریزی است. همچنین در این پژوهش رابطه معناداری میان تأثیر عنصر اقتصادی بر قانون‌گریزی مشاهده نشد.

واژگان کلیدی: قانون‌گریزی، عامل فرهنگی، عامل اقتصادی، عامل فردی، عامل مدیریتی

مقدمه

قانون در کنار اخلاق، رسوم و عادات یکی از هنجارهای اجتماعی است که عدم رعایت آن با واکنش قدرت مواجه می‌شود و هر چه جامعه توسعه بیشتری بیابد قانون اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. قانون کشور ما به عنوان یک سند مکتوب، امری وارداتی است که در سال ۱۲۸۵ به تصویب رسید قبل از آن قانون حاکم بر کشور ما به علت حاکمیت حکومت‌های استبدادی فرامین شاه بوده است. قانون در یک جامعه زمانی حاکمیت می‌یابد که قدرت موجود آن را چنان که هست اجرا کند و این قانون باید مستقل از اراده قوه مقننه و مجری آن باشد زیرا زمانی که اراده‌ای سبب گردد تا حتی بخشی از قانون اجرا نگردد این امر به معنای وجود قدرتی مافوق قانون و در نتیجه عدم حاکمیت قانون است.

حاکمیت استبداد در ایران سبب ایجاد نگرش‌ها و روحیه در میان ایرانیان گشته که حاکمیت این عادات خود مانع از اجرای قانون گشته است. بدینی نسبت به حکومت، خودمداری، ترس، ریا و تملق که همه ریشه در حکومت استبداد داشته است حتی پس از نوشته شدن قانون همچنان در میان ایرانیان باقی ماند و به یک روحیه غالبی تبدیل شد (علی‌پور، ۱۳۸۴). علاوه بر این عوامل تاریخی، برخی عوامل اجتماعی نیز قانون‌گریزی را به دنبال داشته است برای نمونه عدم اجرای صحیح قانون توسط مجریان، ساختار اجتماعی نابرابر به دلیل توزیع نابرابر امکانات و منابع، ویژگی‌های جغرافیایی ایران و پراکندگی شیوه‌های معیشتی و تنوع خرده فرهنگ‌ها سبب بروز قانون‌گریزی در میان افراد شده چرا که افراد حس و تعهد مشترکی برای رعایت قانون ندارند (رحمتی، ۱۳۸۰). در مورد قانون‌گریزی جوانان برخی معتقدند جوان زمانی که نتواند راهی مناسب برای نشاط و تخلیه انرژی خود بیابد به مکانیزم دفاعی متوسل شده و برای خودنمایی از قانون می‌گریزد همچنین بر نقش گروه همسالان، رفتار والدین و همچنین بی‌ثباتی‌های موجود در جامعه تأکید شده به طوری که بچه‌هایی که بدرفتاری والدین را بیشتر

تجربه کرده‌اند بیشتر به رفتارهای قانون‌گریزانه متمایل شده‌اند (جوهر، ۲۰۰۴). همچنین بی‌نظمی موجود در جامعه و قانون‌گریزی در کنار یکدیگر عامل پرخطری هستند که رفتارهای جنایی را افزایش داده و سبب پیشرفت می‌گردد (وب، ۲۰۰۷). با این مقدمه می‌توان قانون‌گریزی جوانان را مسأله‌ای دانست که علاوه بر ویژگی‌های فردی جوانان، به اجتماع نیز مربوط می‌شود. چرا که زمانی که جوانی پای میز محاکمه قرار می‌گیرد ممکن است احساس ندامت و پشیمانی کند اما زمانی که دوباره به جامعه برمی‌گردد همان کار قبل را تکرار می‌کند.

«بقای انسان و تداوم حیات وی به عنوان موجودی زیستمند و نیازمند، وابسته به زندگی با دیگران است. در زندگی اجتماعی و گروهی است که انسان هویت و شخصیت خود را می‌یابد» (سیف‌اللهی، ۱۳۸۶: ۹۷). به طوری که اگر انسان به تنهایی زندگی کند، انجام برخی از کارها برایش دشوار است و نیاز به کمک دیگران دارد. با کمک متقابل، کارها و حتی گاه کارهای غیرممکن برای تک‌تک افراد میسر می‌گردد. در واقع پیدایش اجتماعات و سپس جامعه به مفهوم وسیع‌تر نیز برای همین کارکرد بهتر بوده است. در اجتماعات کوچک روابط اجتماعی معمولاً در هماهنگی بالا انجام می‌گرفته زیرا قواعد «هنجارها» از سوی جمع پذیرفته می‌شد و از جانب اکثر مردم رعایت می‌گشت و بسیار به ندرت کسی آن قواعد را زیر پا می‌گذاشت (رفیع‌پور، ۱۳۸۵: ۱۳).

هنجارهای اجتماعی چگونگی روابط و رفتارهای اجتماعی را معین می‌کند و کنش‌های تقریباً یکسان و لایتغیر انسانی را مشخص می‌نماید و محدودیت‌هایی نیز در زمینه رفتار آدمیان به وجود می‌آورد. بنابراین هنجارهای اجتماعی است که تعیین می‌کند انسان باید چه بگوید و از گفتن چه چیزهایی باید اجتناب ورزد. به همین دلیل هر کسی سعی می‌کند رفتار خود را با هنجارهای اجتماعی سازگار نماید تا جامعه او را به عضویت خود بپذیرد (فرجاد، ۱۳۷۸: ۱۸). در واقع اساس نظم اجتماعی در این است که مردم بدانند دیگران از آن‌ها چه انتظاری دارند و بتوانند رفتار دیگران را در اغلب موارد پیش‌بینی کنند. نظم اجتماعی در هر جامعه‌ای بر شبکه وسیعی از نقش‌ها استوار است. نقش‌های اجتماعی هم وظایف افراد را در برابر یکدیگر تعیین می‌کنند و هم حقوق آن‌ها را برای واداشتن افراد به ایفای وظایف خود. پس می‌توان گفت نظم جامعه بر انجام وظایف بر اساس نقش‌ها استوار است و بی‌نظمی و نابهنجاری

در جامعه زمانی پدید می‌آید که افراد به وظایف خود عمل نکنند و یا نسبت به وظایف خود آگاه نباشند.

پیدایش بی‌هنجاری و قانون‌گریزی معلول بسترها، علل و عوامل ویژه‌ای بوده است به طوری که پیچیدگی این عوامل سبب شده است که نظریه‌پردازان و محققان از دیدگاه‌های مختلف به آن توجه نشان دهند. روان‌شناسان و روان‌پزشکان از دیدگاه روان‌شناختی، حقوق‌دانان از دیدگاه جرم‌شناسی و پزشکان و زیست‌شناسان از نظر عوامل زیستی و در نهایت جامعه‌شناسان از دیدگاه آسیب‌شناختی.

هدف جامعه‌شناس مطالعه مجرمان از طریق مجموعه‌ای از عوامل موجود در زندگی‌نامه آن‌ها نیست بلکه هدف او فهم ماهیت اجتماعی جرم از خلال فرآیندهای اجتماعی پیچیده و متنوعی است که دائماً نوع جدیدی را پدید می‌آورند. از نظر او مقدار جرم و انواع آن در هر جامعه‌ای از اوضاع حاکم بر زندگی در جامعه معین و زمان معین قابل تفکیک نیست به طوری که اگر جرم را از متن جامعه جدا کنیم و آن را رفتاری به شمار آوریم که مختص معدودی افراد بدبخت و خارج از محدوده جامعه بهنجار است مرتکب همان خطای جرم‌شناس شده‌ایم (سخاوت، ۱۳۸۲: ۳۸).

در حال حاضر به رغم همه تلاش‌هایی که توسط سازمان‌ها و ارگان‌های مختلف صورت گرفته است متأسفانه در اکثر موارد با افزایش جرایم و ناهنجاری‌های اجتماعی روبرو هستیم. مخصوصاً هر چه به زمان حال نزدیک‌تر می‌شویم بحران ناشی از عدم رعایت قوانین و مقررات را محسوس‌تر می‌یابیم به طوری که در دو نظر سنجی که از نمونه‌ای از مردم تهران در سال ۱۳۷۳ توسط مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش رسانه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی انجام شده نتایجی به شرح زیر به دست آمده است: ۹۵ درصد افراد عقیده دارند که رعایت قوانین و مقررات باعث می‌شود تا کارها بهتر و راحت‌تر انجام شوند. ۹۲ درصد معتقدند که قانون باعث می‌شود تا مردم عادی بتوانند راحت‌تر به حقوق خود برسند و تنها ۲۸ درصد افراد معتقدند که مردم حتی اگر کسی بالای سرشان نباشد قانون را رعایت می‌کنند.

هر چند پدیده قانون‌گریزی در میان تمام افراد جامعه توجه عده‌ای از محققین را به خود جلب نموده است اما در این بین با توجه به جوان بودن ساختار جمعیتی کشور، بروز این پدیده در میان جوانان

نگرانی‌های بیشتری به دنبال دارد. آمارهای جمعیتی حاکی از آن است که جمعیت کشور در آستانه انقلاب حدود ۳۳ میلیون نفر و در سال ۱۳۷۵ حدود ۶۰ میلیون نفر بوده است به این ترتیب در فاصله حدود ۲۰ سال تقریباً ۲۷ میلیون نفر بر جمعیت ایران افزوده شده است. حاصل این تغییرات جوان شدن ساخت جمعیتی کشور است که هر چند به ظاهر پدیده‌ای شناخته شده و آشنایی به نظر می‌رسد ولی هنوز ابعاد مختلف آن به درستی شناسایی نشده است (کمالی، ۱۳۸۷: ۳۲۷). بر اساس اطلاعات سرشماری‌های عمومی کشور، جمعیت جوان ایران از ۱۳۰۱۳۳۲۹ نفر در سال ۱۳۶۵ به حدود ۲۴۴۸۴۹۷۳ نفر در سال ۱۳۸۵ رسیده است بر اساس همین سرشماری‌ها جمعیت جوانان شهر سبزوار در سال ۱۳۸۵ به حدود ۵۶۶۷۰ نفر رسیده که این مقدار حدود ۲۶ درصد از جمعیت ۲۲۰۶۳۴ نفری شهر سبزوار را تشکیل می‌دهد.

بر اساس این آمار، با افزایش تعداد جوانان و اهمیت نسبی آنان در ساختار سنی جمعیت، دغدغه‌های گوناگونی در سطوح مختلف ایجاد شده است مسأله‌ای که علاوه بر ویژگی‌های فردی جوانان، به اجتماع نیز مربوط می‌شود. چرا که زمانی که جوانی پای میز محاکمه قرار می‌گیرد ممکن است احساس ندامت و پشیمانی کند اما زمانی که دوباره به جامعه برمی‌گردد همان کار قبل را تکرار می‌کند.

اهمیت و ضرورت تحقیق

زندگی اجتماعی انسان به وسیله قواعد و یا هنجارهای اجتماعی تنظیم می‌شود. به عبارتی آن چه همکاری و وابستگی متقابل بشری یا نظم اجتماعی را ممکن می‌سازد نظامی از الگوهای رفتاری است که همه افراد متعلق به یک فرهنگ در آن سهیم هستند. یعنی جامعه تا زمانی می‌تواند به عنوان یک واحد پویا به حیات خود ادامه دهد که هم‌نوایی با الگوهای مشخص توسط افراد جامعه صورت پذیرد و هرگاه فرآیند اجتماعی شدن به درستی صورت نگیرد و فراگردهای نظارت اجتماعی قادر به ایفای نقش خویش به طور مؤثر نباشد جامعه با اشکالی از هنجارشکنی و قانون‌گریزی مواجه خواهد شد که حتی ممکن است موجودیت سازمان اجتماعی را، و در حدی وسیع‌تر نظم اجتماعی را، به خطر اندازد. با توجه به آمار و ارقام جرایم، باید عنوان نمود که نه تنها قانون‌گریزی در جامعه وجود دارد بلکه دامنه این مسأله نیز روز به روز در حال گسترش است به طوری که جرایمی چون قتل عمد، ضرب و

جرح و تخلفات رانندگی به ترتیب از ۹۱۳، ۶۹۵۶۵ و ۳۶۶۵۳ در سال ۱۳۷۸ به ۱۱۳۷، ۹۰۲۸۰ و ۴۰۲۸۰ مورد در سال ۱۳۸۰ رسیده است. این روند روبه رشد آسیب‌های اجتماعی، از تداوم و تشدید بحران نظام اجتماعی موجود حکایت دارد و نشان می‌دهد که اعتبار و منزلت قانون در میان مردم روندی نزولی پیدا کرده است و توجه محققان و اندیشمندان به این مسأله حکایت از بحرانی شدن نظام هنجاری و تبدیل آن به یک مسأله اجتماعی دارد. در این میان جوان شدن ساخت جمعیتی کشور و افزایش تعداد جوانان سبب شده است تا بخش عمده‌ای از توجهات محققان اجتماعی معطوف به این بخش از جامعه گردد چرا که با توجه به تعداد بالای این جمعیت، هرگونه قانون‌گریزی و جرم می‌تواند عواقبی بس خطرناک برای نظام اجتماعی به دنبال داشته باشد.

اهداف تحقیق

اهداف اساسی این تحقیق عبارت است از:

بررسی وضع موجود قانون‌گریزی جوانان در ایران و شهر سبزوار؛

بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر قانون‌گریزی جوانان در ایران و شهر سبزوار؛

بررسی پیامدهای اجتماعی قانون‌گریزی جوانان؛

ارائه راهکارهای مناسب جهت کاهش مسأله اجتماعی قانون‌گریزی جوانان در ایران و شهر سبزوار

چارچوب نظری

انسان موجودی زیستمند، نیازمند و آموزنده است و شکل‌گیری زندگی اجتماعی نیز بر اساس همین سه متغیر صورت گرفته است. پس از شکل‌گیری اجتماعات انسانی، جوامع برای ایجاد تعادل بین نیازها و خواسته‌های انسان و امکانات بالقوه و بالفعل در جامعه و محیط زیست به تلاش پرداختند که از این تلاش تحت عنوان توسعه یاد می‌کنند. در واقع توسعه دگرگونی‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است که در عناصر، لایه‌ها و ساختارهای جامعه جهت دستیابی به هدف‌ها و رفع نیازهای انسان و جامعه صورت می‌گیرد. با توجه به تعاریف ارائه شده از توسعه، هدف نهایی از توسعه اقتصادی- اجتماعی عبارت است از رفع نیازهای انسانی (سیف‌اللهی، ۱۳۸۶: ۱۷۵-۱۳۳).

حال این سؤال مطرح می‌شود که چرا جوامع انسانی در دستیابی به توسعه انسانی متفاوت می‌شوند؟ پاسخ این سؤال را باید در ساختار و کارکرد عناصر تشکیل‌دهنده جامعه انسانی جستجو کرد زیرا پیامدهای این عناصر را در وهله اول می‌توان در شکل‌گیری روابط اجتماعی درون جوامع انسانی مشاهده کرد. به بیان دیگر ساختار و عناصر تشکیل‌دهنده جامعه انسانی موجب کنش و واکنش‌های متضاد اجتماعی، اقتصادی و در نهایت حرکت‌های اجتماعی گوناگون در جوامع می‌گردند (همان). باید عنوان نمود که در شرایطی که عوامل محیطی و اجتماعی فعال هستند عامل درونی به تنهایی قادر به کنترل رفتار فرد نخواهد بود به عبارتی دیگر زمانی که عوامل محیطی و عناصر سازنده محیط اجتماعی در شرایط متعادل و متعارف به سر نمی‌برند هیچ‌گاه کنترل درونی به تنهایی قادر به ایجاد تعادل و کنترل نخواهد بود پس در گام نخست بایستی به تعدیل عناصر و مؤلفه‌های اجتماعی پرداخت.

در درون نظام اجتماعی عناصر گوناگون با ساختار گوناگون وجود دارند اما ارکان اصلی نظام اجتماعی بر پنج عنصر استوار است:

- ۱) عنصر جغرافیایی؛
- ۲) عنصر شخصیتی؛
- ۳) عنصر اقتصادی؛
- ۴) عنصر فرهنگی؛
- ۵) عنصر سیاسی.

هر قدر ناموزونی در عناصر تشکیل‌دهنده جامعه انسانی بیشتر باشد پیامدهای نامطلوب آن در ماهیت جامعه انسانی بیشتر خواهد بود (سیف‌اللهی، ۱۳۸۶: ۱۷۷-۳۳).

اجزای نظام اجتماعی مورد نظر پارسونز بر خلاف مرتن که متشکل از دو جز ساختی اساسی بود، از چهار خرده نظام تشکیل شده است که تلویحاً می‌توان آن‌ها را چهار ساختار اساسی نیز نامید. این چهار خرده نظام به ترتیب عبارت است از: نظام فرهنگی، نظام اجتماعی، نظام شخصیت و نظام زیستی یا ارگانیزم.

پارسونز عنوان می‌کند که نظام اجتماعی از دو سو تحت تأثیر است. در سطح بسیار انتزاعی که نظام فرهنگی قرار دارد اصول اساسی تحت عنوان عوامل کنترل‌کننده نظام اجتماعی را تحت تأثیر اطلاعات قرار می‌دهند

و در سطح کم‌تر انتزاعی که نظام زیستی قرار دارد عواملی تحت عنوان عوامل مشروط‌کننده، نظام اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهند. این فرآیند ارتباط در درون نظام اجتماعی کل، حاکی از برقراری تعادل میان نظام اجتماعی و محیط آن است ولی چنانچه این فرآیند تبادل انرژی و اطلاعات برقرار نشود نظام اجتماعی درگیر مسأله اجتماعی شده است. تعادل ساختاری عبارت است از: هم‌جهتی تغییرات هر یک از خرده‌نظام‌ها در درون خود و تغییرات هر یک از خرده‌نظام‌ها با یکدیگر و با کل نظام و محیط. چنانچه این فرآیند تعادل با مشکلات کمی روبرو باشد و یا با کمی تأخیر برقرار شود، نظام اجتماعی با مسایل اساسی سروکار ندارد. ولی چنانچه تا مدتی طولانی این فرآیند تبادل انرژی و اطلاعات برقرار نشود، نظام اجتماعی درگیر مسأله یا مسایل اجتماعی شده است. به طوری که این وقفه در جریان تبادل انرژی و اطلاعات چنانچه مدتی به طول انجامد، به مرور زمان خرده‌نظام‌ها با یکدیگر نامتجانس می‌شوند و این فرآیند باعث تشدید عدم تعادل ساختاری تا سرحد بروز مسأله و بحران اجتماعی می‌شود (معیفر، ۱۳۸۷: ۶۲-۵۲).

به بیانی دیگر ناموزونی درونی عناصر بنیادین جامعه و ترکیب ناهمگونی موجب شکل‌گیری نوعی نظام اجتماعی شده که زمینه ناسازگاری، تنش، کج رفتاری و بالاخره مسائل و مشکلات گوناگون شده است. گفتیم که عناصر و مؤلفه‌های نظام اجتماعی پنج عنصر است که در این بررسی به دلیل کمبود امکانات و زمان بر چهار عنصر مدیریتی، فرهنگی، شخصیتی و اقتصادی تأکید می‌شود و تلاش می‌شود تا تأثیر این عناصر را بر قانون‌گریزی بسنجیم.

- عنصر اقتصادی: منظور از عنصر اقتصادی، تهیه و تولید خوراک، پوشاک، مسکن و سایر نیازمندی‌های معیشتی و اقتصادی است که یکی از عوامل تأمین‌کننده امنیت اجتماعی و پاسخگویی به نیازهای انسان و جامعه همین عنصر معیشتی و اقتصادی است.

- عنصر فرهنگی: فرهنگ عامل مهمی در تعیین انسجام سیستم‌های اجتماعی است. با بهره‌گیری از این ره‌آورد، نقش عوامل طبیعی و جسمی در تعیین زندگی انسان کاهش یافت. هر چند فرهنگ جوامع مختلف با یکدیگر متفاوتند اما هدف مشترک، همان پاسخ به نیازها و خواسته‌های انسان در برخورد با طبیعت و محیط اجتماعی خود است. در حالت کلی فرهنگ شامل تمامی آموخته‌های مادی و معنوی انسان مانند ابزار، آداب و رسوم، تکنیک‌ها و اعتقادات است. از جمله کارکردهای فرهنگ تضمین بقای جامعه است زیرا افراد از

طریق فرهنگ با یکدیگر احساس همبستگی می‌کنند. فرهنگ همچنین به رفتارها نظام می‌دهد و آن‌ها را بر اساس الگوی خاص خود تربیت می‌کند. فرهنگ با ایجاد ارزش‌های اجتماعی، مقررات و آداب و رسوم مراقب اعمال و کردار افراد جامعه می‌باشد. افراد طی فرآیند اجتماعی شدن با فرهنگ آشنا می‌شوند. جریان جامعه‌پذیری از چند طریق صورت می‌گیرد: خانواده، آموزش رسمی، وسایل ارتباط جمعی و گروه همسالان.

- عنصر مدیریتی: هر جامعه دارای حکومتی است که ابزارها و وسایل تولید، توزیع و مصرف کالا و خدمات را در اختیار دارد تا از طریق آن نیاز اساسی جامعه یعنی نیازهای فردی و اجتماعی افراد را تأمین کند و لوازم جامعه‌پذیری افراد را تأمین کند.

اهداف و کارکردهای اصلی حکومت را می‌توان چنین خلاصه کرد: تحقق بخشیدن به اهداف جامعه از جمله تأمین شغل برای افراد جامعه، تأمین مسکن، امنیت اجتماعی و اقتصادی، تأمین صلح، برقراری عدالت اجتماعی بین افراد، یکسان دانستن افراد در برابر قانون و بهره‌گیری از امکانات طبیعی و انسانی برای ارتقای سطح زندگی و ایجاد نظم و نظارت اجتماعی (سیف‌اللهی، ۱۳۸۶: ۱۵۵-۱۰۵).

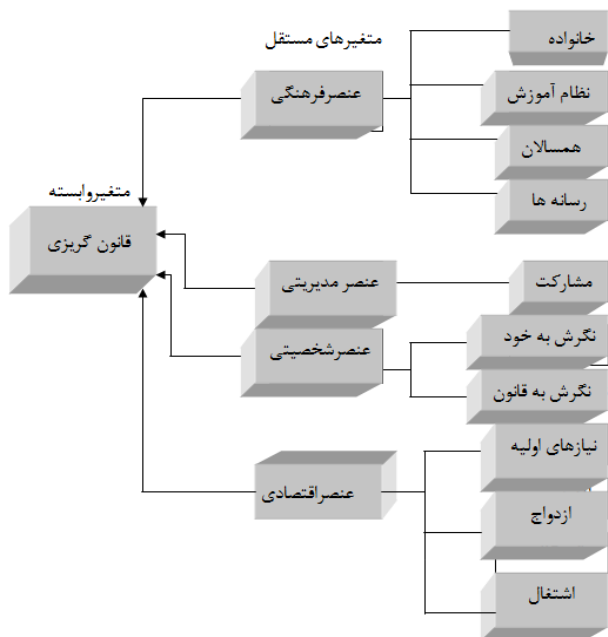
عنصر شخصیتی: این عنصر عبارت است از: سازمان ذهنی اکتسابی فرد. که هم به نظام اجتماعی و هم به نظام فرهنگی وابسته است (معینفر، ۱۳۸۷: ۵۳).

فرضیه‌های تحقیق

- ۱) هر چه کارکرد عنصر و مؤلفه فرهنگی ضعیف‌تر باشد، قانون‌گریزی بیشتر است.
- ۲) هر چه کارکرد عنصر و مؤلفه اقتصادی ضعیف‌تر باشد، قانون‌گریزی بیشتر است.
- ۳) هر چه کارکرد عنصر مدیریتی ضعیف‌تر باشد، قانون‌گریزی بیشتر است.
- ۴) بین ویژگی‌های فردی (سن، جنس و تأهل ...) و قانون‌گریزی تفاوت وجود دارد.

مدل تحلیلی تحقیق

عوامل اجتماعی مؤثر بر قانون‌گریزی جوانان

شکل شماره ۱-مدل تحقیق

روش و جامعه آماری

روش‌های مورد استفاده در این تحقیق، روش‌های پیمایشی و اسنادی است. جامعه آماری در این بررسی تمامی جوانان شهر سبزوار، اعم از دختر و پسر می‌باشند که در فاصله سنی ۲۰-۲۹ سال قرار دارند که بر اساس آمار، تعداد این جوانان ۵۶۶۷۰ نفر می‌باشند که ۲۷۱۰۷ نفر پسر و ۲۹۵۶۳ نفر نیز دختر می‌باشند.

شیوه نمونه گیری و حجم نمونه

روش نمونه گیری در این بررسی، تصادفی ساده می باشد. در نمونه گیری تصادفی هر یک از اجزاء یا عناصر جامعه آماری شانس مساوی در جای یافتن در جمعیت نمونه دارند. روش تصادفی ساده بین همه اجزاء یا عناصر تشکیل دهنده جامعه آماری به شیوه های ممکن قرعه کشی می شود (ساروخانی، ۱۳۸۳: ۱۶۱). برای انجام این روش در شهر سبزوار، از آن جایی که شهر سبزوار تنها دارای دو منطقه شهرداری می باشد و هر دو منطقه دارای جمعیتی نزدیک به هم (منطقه یک، ۱۱۰۲۰۸ نفر و منطقه دو، ۱۱۰۴۲۶ نفر) لذا سعی شد با تقسیم هر منطقه به بلوک های مختلف، نمونه مورد نظر به دست آید. اما به دلیل محافظه کاری مردم در شهرهای کوچک روش درب منزل جواب گو نبود و مجبور به تکمیل پرسشنامه ها در مناطق پر رفت و آمد شهر شدیم. در این روش سعی شد پس از محاسبه نسبت جمعیتی هر رده سنی (۲۹-۲۰)، پرسش نامه ها تکمیل شود.

برای برآورد حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده می گردد که با قرار دادن مقادیر مربوطه با جامعه آماری ۵۶۶۷۰ هزار نفری حجم نمونه تقریباً ۲۰۰ نفر محاسبه می شود.

$$N = 56670 \text{ حجم جمعیت}$$

$$d = 0.07 \text{ دقت احتمالی}$$

$$Z = 1.96 \text{ ضریب اطمینان}$$

$$p = \frac{27108}{56670} = 48\% \text{ نسبت جوانان پسر به کل جوانان}$$

$$q = \frac{29562}{56670} = 52\% \text{ نسبت جوانان دختر به کل جوانان}$$

$$n = \frac{z^2 \times p \cdot q}{d^2}$$

$$n = \frac{(1.96)^2 \times (0.48 \times 0.52)}{(0.07)^2} \approx 196 \approx 200$$

یافته ها

بررسی فرضیه‌ها (تحلیل دو متغیره)

فرضیه ۱: کارکرد عنصر فرهنگی بر قانون گریزی مؤثر است.

جدول شماره ۱ جدول دو بعدی و آزمون بررسی تأثیر کارکرد عنصر فرهنگی بر قانون گریزی پاسخگویان

مجموع	زیاد	متوسط	کم	کارکرد عنصر فرهنگی قانون گریزی
۴۰	۲۶	۱۴	۰	کم
۲۰/۰٪	۱۳/۰٪	۷/۰٪	۰٪/۰	
۱۱۶	۳۶	۷۷	۳	متوسط
۵۸/۰٪	۱۸/۰٪	۳۸/۵٪	۱/۵٪	
۴۴	۵	۲۶	۱۳	زیاد
۲۲/۰٪	۲/۵٪	۱۳/۰٪	۶/۵٪	
۲۰۰	۶۷	۱۱۷	۱۶	مجموع
۱۰۰/۰٪	۳۳/۵٪	۵۸/۵٪	۸/۰٪	

آزمون‌های آماری	آمار کندال	آمار گاما	ضریب اسپیرمن	درجه آزادی	سطح
	-۰/۴۱۹	-۰/۶۸۹	-۰/۴۴۴	۴	۰/۰۰۰
مجموع	۲۰۰				

همان‌گونه که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن در این جا $0/444$ - و سطح اعتماد $\alpha = 0/000$ می‌باشد. همچنین مقدار گاما ($-0/689$) نشان‌دهنده رابطه‌ای قوی میان این دو متغیر است. پس فرض H_1 پذیرفته شده و فرضیه با ۹۹ درصد اطمینان مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین کارکرد عنصر فرهنگی بر قانون گریزی مؤثر است.

^۱ - df
^۲ - Significance

فرضیه ۲: کارکرد عنصر اقتصادی بر قانون گریزی مؤثر است.

جدول شماره ۲ جدول دو بعدی و آزمون بررسی تأثیر کارکرد عنصر اقتصادی بر قانون گریزی پاسخگویان

کارکرد عنصر اقتصادی	کم	متوسط	زیاد	مجموع
قانون گریزی	۹	۱۹	۳	۳۱
کم	۶۱٪	۱۲٪	۲٪	۲۰٪
متوسط	۷	۶۸	۷	۸۲
زیاد	۴٪	۴۵٪	۴٪	۵۴٪
مجموع	۲۳	۱۱۷	۱۱	۱۵۱
	۱۵٪	۷۷٪	۷٪	۱۰۰٪

آزمون‌های آماری	آمار کندال	آمار گاما	ضریب اسپیرمن	درجه آزادی	سطح معناداری
	۰/۰۱۰	۰/۰۲۰	۰/۰۱۲	۴	۰/۸۷۹
مجموع	۱۵۱				

همان‌گونه که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌شود مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن در اینجا ۰/۰۱۲ و سطح اعتماد $\alpha = ۰/۸۷۹$ می‌باشد. پس فرض H_1 رد شده و فرضیه مورد تأیید قرار نمی‌گیرد. بنابراین کارکرد عنصر اقتصادی بر قانون گریزی مؤثر نیست.

فرضیه ۳: کارکرد عنصر مدیریتی بر قانون گریزی مؤثر است.

جدول شماره ۳ جدول دو بعدی و آزمون بررسی تأثیر کارکرد عنصر مدیریتی بر قانون گریزی پاسخگویان

کارکرد عنصر مدیریتی	کم	متوسط	زیاد	مجموع
قانون گریزی	۰	۱۲	۲۸	۴۰
کم	۰٪	۰٪	۱۴٪	۲۰٪
متوسط	۴	۵۷	۵۵	۱۱۶
زیاد	۲٪	۲۸٪	۲۷٪	۵۸٪
مجموع	۱۶	۸۸	۹۶	۲۰۰
	۸٪	۴۴٪	۴۸٪	۱۰۰٪

آزمون‌های آماری	آمار کندال	آمار گاما	ضریب اسپیرمن	درجه آزادی	سطح معناداری
	-۰/۳۰۳	-۰/۵۰۷	-۰/۳۳۳	۴	۰/۰۰۰
مجموع	۲۰۰				

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌شود مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن در این‌جا ۰/۳۳۳- و سطح اعتماد $\alpha = 0/000$ می‌باشد. همچنین مقدار گاما (-۰/۵۰۷) نشان‌دهنده رابطه‌ای قوی و در جهت عکس میان این دو متغیر است. پس فرض H_1 پذیرفته شده و فرضیه با ۹۹ درصد اطمینان مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین کارکرد عنصر مدیریتی بر قانون‌گریزی مؤثر است. فرضیه ۴: عنصر شخصیتی بر قانون‌گریزی مؤثر است.

جدول ۴ دو بعدی و آزمون بررسی تأثیر عنصر شخصیتی بر قانون‌گریزی پاسخگویان

عنصر شخصیتی قانون‌گریزی	کم	متوسط	زیاد	مجموع
کم	۱	۲۶	۱۳	۴۰
	۵/۰٪	۱۳/۰٪	۶/۵٪	۲۰/۰٪
متوسط	۸	۹۶	۱۲	۱۱۶
	۴/۰٪	۴۸/۰٪	۶/۰٪	۵۸/۰٪
زیاد	۱۳	۲۹	۲	۴۴
	۶/۵٪	۱۴/۵٪	۱/۰٪	۲۲/۰٪
مجموع	۲۲	۱۵۱	۲۷	۲۰۰
	۱۱/۰٪	۷۵/۵٪	۱۳/۵٪	۱۰۰/۰٪

آزمون‌های آماری	آمار کندال	آمار گاما	ضریب اسپیرمن	درجه آزادی	سطح معناداری
	-۰/۳۳۹	-۰/۶۳۳	-۰/۳۶۰	۴	۰/۰۰۰
مجموع	۲۰۰				

همان‌گونه که در جدول شماره ۴ ملاحظه می‌شود مقدار ضریب همبستگی اسپیرمن در این‌جا ۰/۳۶۰- و سطح اعتماد $\alpha = 0/000$ می‌باشد. همچنین مقدار گاما (-۰/۶۳۳) نشان‌دهنده رابطه‌ای قوی و در جهت عکس میان این دو متغیر است. پس فرض H_1 پذیرفته شده و فرضیه با ۹۹ درصد اطمینان مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین عنصر شخصیتی بر قانون‌گریزی مؤثر است.

نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق که با روش پیمایشی و با استفاده از تکنیک پرسشنامه انجام گرفت حکایت از آن دارد که میزان قانون‌گریزی جوانان در شهر سبزوار بالا بوده و این هشدار است برای تمامی مسؤولان که اقدامات لازم را برای جلوگیری از گسترش این پدیده انجام دهند. انجام این اقدامات در گام نخست نیازمند شناسایی عوامل اجتماعی مؤثر بر این پدیده می‌باشد. بر اساس نتایج این تحقیق، مهم‌ترین عامل مؤثر بر قانون‌گریزی جوانان، عنصر فرهنگی بوده است. عنصری که پارسنز از آن به عنوان منبع تأمین اطلاعات سایر عناصر یاد می‌کند زیرا اگر این عنصر نتواند جهت رفتارها را مشخص سازد مسلماً شاهد بی‌نظمی و بی‌ثباتی در جامعه خواهیم بود. همچنین ضعف این عنصر سبب می‌شود تا فرد در جریان جامعه‌پذیری اعتقاد لازم به هنجارها و رعایت آن‌ها را نیاموزد به طوری که هر چند همه شهروندان قانون‌گرایی را برای یک زندگی، ایده‌آل می‌دانند اما حرف‌ها هرگز به عمل تبدیل نمی‌شود زیرا رسوبات استبدادزدگی که در طی جریان جامعه‌پذیری انتقال می‌یابد سبب حاکمیت تملق، ریا، دروغ و ... به جای مسؤولیت‌پذیری شده و قانون‌گریزی را به یک عادت تبدیل کرده است. به طوری که افراد از رفتارهای نابهنجار خود دفاع می‌کنند و قوانین را برای غیر خود می‌دانند که نتیجه این کار چیزی نیست جز رواج بی‌عدالتی.

در این میان جوانان به دلیل ویژگی‌های خاص خود یعنی توان زیاد برای مشارکت در امور مختلف، آزادی‌خواهی مفرط و نگرانی نسبت به آینده، مستعد قانون‌گریزی و یا اطاعت از قانون می‌باشند. این نکته بیانگر آن است که عامل اصلی رفتارهای قانون‌گریزی را باید در شرایط فرهنگی حاکم بر جامعه جستجو کرد. به گونه‌ای که وقتی جوانی سعی در بروز و نشان دادن خود دارد اما شرایط و امکانات نابرابر حاکم بر جامعه اجازه ظهور را به فرد نمی‌دهد آیا فرد نباید از راهی غیر از راه‌های قانونی حاکم بر جامعه به مقصد برسد؟ آیا زمانی که مجریان قانون و مسؤولان خود قانون را نقض می‌کنند این گویای آن نیست که هزینه عمل به قانون بیش از هزینه نقض آن است؟ و ...

شرایط فرهنگی حاکم بر جامعه مسلماً بر ویژگی‌های فردی جوانان تأثیرگذار خواهد بود و همان‌طور که نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد عنصر دیگر مؤثر بر قانون‌گریزی جوانان پس از عنصر فرهنگی، عنصر شخصیتی می‌باشد. هر چند وجدان هر فرد، مهم‌ترین قانون‌گذار است. اما این قانون‌گذار زمانی

مثبت عمل می‌کند که شرایط حاکم بر جامعه اجازه دهد. زمانی که جوان، سرشار از انرژی و قبول مسؤلیت است احساس کند در جامعه جایی ندارد سعی می‌کند تا صرفاً به گذران زندگی بپردازد بدون آن که برنامه‌ریزی خاصی برای خود داشته باشد. به عبارتی دیگر خود را در مسیر باد قرار می‌دهد تا به هر سویی که می‌خواهد او را ببرد و این‌گونه است که نیروی جوانی که می‌تواند محرک توسعه باشد به هرز می‌رود. نیرویی که دیگر باز نمی‌گردد.

عامل دیگر مؤثر بر قانون‌گریزی، عنصر مدیریتی می‌باشد بررسی تأثیر این عنصر از طریق میزان حضور و مشارکت در عرصه‌های مختلف مشخص گردید. مشارکت جوانان در مسائل اجتماعی در وهله اول مستلزم ایجاد شرایط برای آگاهی یافتن آن‌ها از توانایی و استعداد خود می‌باشد. اما در صورتی که جوانان احساس نابرابری و دست‌نیافتنی بودن اهدافشان را در جامعه داشته باشند نسبت به جامعه دچار نوعی بی‌تفاوتی می‌گردند. در واقع می‌توان گفت مهم‌ترین پیامد اجتماعی قانون‌گریزی جوانان را می‌توان بی‌تفاوتی آن‌ها نسبت به جامعه، بی‌برنامگی و عدم مشارکت در فعالیت‌ها و ایجاد روحیه بی‌اعتمادی در آن‌ها دانست که این عوامل خود سبب به هرز رفتن انرژی جوانی می‌گردد. بر همین اساس پس از شناسایی عوامل اجتماعی قانون‌گریزی جوانان و عوامل این قانون‌گریزی جهت کاهش این مسأله راهکارهای راهبردی زیر توصیه می‌شود:

راهکارها و پیشنهادات

راهکارهای راهبردی

(۱) از آنجایی که توسعه مشارکت اجتماعی و فرهنگی پیوندی ناگسستنی با توسعه اقتصادی- اجتماعی و سیاسی دارد به منظور شناخت روابط و ساختار عناصر اجتماعی در جهت توسعه پایدار نیازمند مدیریتی شایسته هستیم.

(۲) از بین بردن رسوبات استبدادزدگی و ویژگی‌هایی چون دروغ، ریا و ...

(۳) تلاش برای رواج عدالت در بخش‌های مختلف جامعه.

(۴) ایجاد فرهنگ و روحیه شایسته‌سالاری به جای خویشاوند‌سالاری به منظور مشارکت جوانان.

(۵) اجرای صحیح قانون.

(۶) اعتماد سازی و اعتماد پروری در جامعه

راهکارهای کاربردی

(۱) از آن جایی که جوانی سن آغاز فعالیت مشارکت در جامعه است باید با مهم جلوه دادن این دوران، جوانان را برای فعالیت تشویق نمود. به این منظور توصیه می‌شود که:

- همان‌طور که با برگزاری جشن تکلیف کودکان را برای انجام فرایض دینی آماده می‌سازند با برگزاری جشن ۱۸ سالگی نیز جوانان را برای ورود به اجتماع و پذیرش مسؤلیت‌ها آماده سازند.
- معرفی جوانان نمونه و حمایت از آنان نیز می‌تواند تشویقی برای حضور در فعالیت جوانان باشد و هر چند سازمان ملی جوانان با برگزاری جشنواره ملی جوان در این مسیر گام برداشته اما اجرای چنین طرح‌هایی در شهرهای کوچک چون سبزوار سبب تشویق و شناسایی استعداد جوانان می‌گردد.

(۲) شکل‌گیری روحیه قانون‌گرایی در جوانان یک امر ناگهانی نیست بلکه در طول تحول و از دوران کودکی شکل می‌گیرد. بنابراین ایجاد روحیه قانون‌گرایی در والدین از طریق برنامه‌های آموزشی نقش مهمی در این امر دارد.

(۳) رفع بحران بیکاری از طریق فراهم آوردن امکانات اشتغال به منظور رفع نابرابری‌ها.

(۴) ایجاد روحیه قانون‌گرایی در کودکان از طریق برنامه‌های آموزشی مدارس و رسانه‌ها برای.

مثال ترغیب معلمان برای ایجاد قوانین در کلاس با نظر دانش‌آموزان و همچنین تشویق خصوصیات اخلاقی مثبت دانش‌آموزان مانند راست‌گویی، کمک به دانش‌آموزان دیگر و...

همچنین اقدام شهرداری سبزوار برای ایجاد پارک ترافیک به منظور آشنایی کودکان با قوانین راهنمایی و رانندگی می‌تواند در ایجاد این روحیه مؤثر باشد. که در کنار این اقدام ما نیز ایجاد کانون مشارکت جوانان را به منظور استفاده از نظریات جوانان برای آبادی شهر سبزوار پیشنهاد می‌کنیم.

منابع

منابع فارسی

- دقیق پور، ف. (۱۳۸۶)، «سرطان اجتماعی فساد»، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ساروخانی، ب. (۱۳۸۳)، «روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی»، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سختاوت، ج. (۱۳۸۲)، «جامعه‌شناسی انحرافات»، تهران: دانشگاه پیام نور.
- سیف‌اللهی، س. ا. (۱۳۸۶)، «جامعه‌شناسی مسایل اجتماعی ایران»، تهران: جامعه پژوهان سینا.
- فرجاد، م. ح. (۱۳۷۸)، «آسیب‌شناسی انحرافات»، تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.
- معین‌فر، س. (۱۳۸۷)، «جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی معاصر ایران»، تهران: سرزمین ما.

منابع لاتین

- Mark D.Regnerus. (2002) "Friends in flounce on adolescent theft and minor delinquency", university of Texas.
- Joseph P.Ryan, Mark F.Testa. (2002) "child maltreatment and juvenile delinquency", university of Illinois.
- Elspeeth, Webb, (2007) " delinquency: the role of the pediatrician.